

STATISTISCH PORTRET VAN DE DEELNEMERS AAN MIRIAM 3.0 EN METING VAN DE EVOLUTIE VAN HUN SITUATIE EN HUN EMPOWERMENT TEN GEVOLGE VAN DE MIRIAM-BEGELEIDING

Prof. Dr. Martin Wagener (CIRTES / UCL) Carole

Bonnetier (CIRTES / UCL)

Centre Interdisciplinaire de Recherche Travail, Etat et Société (CIRTES) de
l'Institute for the Analysis of Change in Contemporary and Historical
Societies (IACS), UCLouvain

Inhoudstafel

1	Introductie	4
2	Methodologie	4
3	Statistisch portret van de alleenstaande moeders die deelnemen aan Miriam 3.0	5
3.1	Het aantal respondenten bij de nul- en eindmeting	5
3.2	Leeftijd van de deelnemers (op basis van de nulmeting)	6
3.3	Aantal en leeftijd van de kinderen van de deelnemers	7
3.4	Het land van herkomst van de deelnemers	7
3.5	Opleidingsniveau en erkenning van diploma's	8
3.6	Door de deelnemers gesproken talen	10
3.7	Voogdij over de kinderen en de plaats van de vader	10
4	De impact van Miriam 3.0 op de deelnemers	
4.1	Hoe is het empowerment van de Miriam 3.0-deelnemers geëvolueerd?	12
4.2	Hoe is de situatie van de Miriam 3.0-deelnemers geëvolueerd?	16
4.3	Conclusie	19
	Bibliografie	21B
	Bijlage – significantiemetingen van het statistisch instrument	22

Lijst van figuren en tabellen

Figuur 1 : Leeftijd van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens voor 2020 (N=75).....	6
Figuur 2 : Opleidingsniveau van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens 2020 (N=76)	8
Figuur 3 : Opleidingsniveau en erkenning van kwalificaties van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens voor 2020 (N=76).....	9
Figuur 4 : Gesproken talendoor de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens 2020 (N=75).....	10
Figuur 5 : Regelingen voor de zorg voor de kinderen en betaling van alimentatie van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting– gegevens voor 2020 (N=75).....	11
Figuur 6 : Verdeling van de totaalscores verkregen aan de hand van de empowermentmeter – gegevens 2020-2021.....	12
Figuur 7 : Verdeling van de gemiddelden per indicator verkregen aan de hand van de empowermentmeter van het Miriam-project bij nul- en eindmeting – gegevens 2020-2021.....	13
Figuren 8 : Verdeling van de gemiddelden per indicator verkregen via de empowermentmeter van het Miriam-project in nul- en eindmeting per stad – gegevens 2020-2021.....	14
Figuur 9 : Beoordeling van levensdomeinen bij nul- en eindmeting– gegevens 2020-2021.....	16
Figures 10 : Beoordeling van levensdomeinen bij nul- en eindmeting per stad – gegevens 2020-2021.....	17
Tabel 1 : Intakegesprekken en antwoorden op onlinevragenlijsten als onderdeel van het Miriam-project – gegevens 2020-21.....	6
Tabel 2 : Leeftijd van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad – gegevens voor 2020 (N=75)	7
Tabel 3 : Aantal kinderen van de deelnemers aan het Miriam- project bij nulmeting per stad – gegevens 2020 (N=75)	7
Tabel 4 : Leeftijd van de kinderen van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad – gegevens 2020.....	7
Tabel 5 : Geboorteland van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad – gegevens 2020 (n=76)	8
Tabel 6 : Opleidingsniveau van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad – gegevens 2020 (N=76).....	9
Tabel 7 : T-test-metingen van gepaarde steekproeven (nul- en eindmeting per indicatorpaar) – levensdomeinen	22
Tabel 8 : T-test-metingen van gepaarde steekproeven (nul- en eindmeting per indicatorpaar -- Empowerment	23

1 Introductie

Het Miriam-project - gebaseerd op een samenwerking tussen de Vrouwenraad en de POD Maatschappelijke Integratie - werd in 2015 opgestart om de OCMW's een concrete oplossing te bieden. Vijf geselecteerde OCMW's in Wallonië, Vlaanderen en het Brusselse Gewest (Namen, Charleroi, Sint-Jans-Molenbeek, Leuven en Gent), namen deel aan de eerste editie van het tweejarige project. Elke instelling nam casemanagers in dienst om globale en geïntegreerde ondersteuning te verlenen via een individuele en collectieve aanpak. *"Door intensieve, gendersensitieve en holistische ondersteuning aan te bieden, wil het MIRIAM-project bijdragen tot een beter empowerment van alleenstaande moeders, armoede bestrijden en het isolement doorbreken, om zo hun kansen op socio-professionele integratie te verbeteren"* (Karel de Grote Hogeschool, 2016:4). Een team van onderzoekers van de Karel de Grote Hogeschool evalueerde deze eerste twee jaren van het experiment, 'Miriam 1.0' genoemd. Er werd een instrument ontwikkeld om het empowerment en de evolutie van de situatie van de deelnemers te meten en het empowerment van alleenstaande moeders op verschillende assen te objectiveren (De Pourcq & Vandervoort, 2017; Depauw & Driessens, 2013; Depauw & Driessens, 2016; van Dop, Depauw & Driessens, 2016).

Het CIRTES-onderzoeksteam stond in voor de wetenschappelijke evaluatie van het Miriam 2.0-project in 2018 in zes andere OCMW's (Antwerpen, Brussel-Stad, Genk, Luik, Bergen, Oostende), en vervolgens met de evaluatie van Miriam 3.0 in 2020. Het Miriam 3.0-project liep in zes nieuwe OCMW's, twee in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Anderlecht en Schaarbeek), twee in het Waals Gewest (La Louvière en Seraing) en twee in het Vlaams Gewest (Mechelen en Sint-Niklaas). Waar de evaluatie van Miriam 2.0 een grote kwalitatieve component bevatte (semigestructureerde interviews met de betrokkenen, en focusgroepen om de verwevenheid van verschillende analyseniveaus - subjectief, organisatorisch, maatschappelijk - te belichten en de uitwerking van aanbevelingen in co-constructie met de actoren in het veld mogelijk te maken), bleef de evaluatie van Miriam 3.0 beperkt tot de analyse van de gegevens, verzameld via het door het vorige onderzoeksteam ontwikkelde en vervolgens door het CIRTES-team (in nauwe samenwerking met de coördinatie van de POD MI) bijgestelde meetinstrument.

Aangezien de lancering van Miriam 3.0 gevolgd werd door de eerste lockdown na de gezondheidscrisis van covid-19, koos de subsidiërende overheid van het onderzoek ervoor om de wetenschappelijke bijdrage te beperken tot een statistische opvolging op basis van empowerment- en tevredenheidsindicatoren van de deelnemende alleenstaande moeders in verschillende domeinen van hun leven.

Dit verslag bespreekt de belangrijkste resultaten van de uitgevoerde metingen aan het begin en het einde van het project. In de eerste plaats gaat de aandacht uit naar het profiel van de begunstigden. Ten tweede wordt de impact van de Miriam-begeleiding geanalyseerd aan de hand van de gegevens uit het meetinstrument.

2 Methodologie

Naar aanleiding van de bevindingen en aanbevelingen van de eerste twee evaluatieve studies (over Miriam 1.0- en 2.0), voerde het CIRTES-onderzoeksteam de derde editie uit op basis van een hoofdzakelijk kwantitatieve aanpak. Zoals vermeld, vroeg de subsidiërende overheid om een enquête die beperkt was tot de statistische meting van de evolutie van de inschatting van de deelnemers over verschillende sleutelindicatoren.

Hiervoor werd opnieuw gebruik gemaakt van het meetinstrument van de Karel de Grote Hogeschool,

aangepast naar aanleiding van het evaluatieonderzoek van het Miriam 2.0-project. Voor de kwantitatieve component werden enkele relevante variabelen in aanmerking genomen. Het meetinstrument omvat een 'empowermentmeter' (om de ontwikkeling van de 'empowerment' van de deelnemers te meten aan de hand van verschillende indicatoren met betrekking tot hun gevoelens), en ook een reeks vragen om de tevredenheid van de deelnemers over verschillende gebieden van hun leven te evalueren.

Dit meetinstrument is gebaseerd op een zelfbeoordeling van de begeleide vrouwen aan het begin (nulmeting) en aan het eind van het project (eindmeting). Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt om de veranderingen uit te lichten. Let wel: het zijn de casemanagers die de inschatting van de deelnemers verzamelen en de verkregen gegevens coderen in een onlineformulier, ontworpen door het CIRTES-onderzoeksteam. Inhoudelijk bestaat het meetinstrument uit vier afzonderlijke reeksen met vragen: *"de eerste reeks heeft betrekking op de psychologische empowerment-meetschaal. Het meet het 'interne aspect', de mate van empowerment van individuele begunstigden. Een tweede reeks richt zich op het 'uiterlijke aspect', de meer zichtbare gebieden van het leven en de kwesties die belangrijk zijn voor mensen in een precaire situatie. Een derde reeks beoordeelt het 'empowerment' van de werknemer."* (De Pourcq & Vandevort, 2017, p.4).

De begrippen 'interne' en 'externe' empowerment en empowerment op het vlak van levensdomeinen zijn vooral gebaseerd op het werk van de psychologen Tine Van Regenmortel (2009) van de KULeuven en Marc A. Zimmermann (1995) van de University of Michigan. Voor een bespreking van de schalen en de ontwikkeling van het instrument, verwijzen wij naar de evaluatieverslagen van de Miriam-projecten van 2016 en 2017, die kunnen worden geraadpleegd op de website van de POD MI¹.

3 Statistisch portret van de alleenstaande moeders die deelnemen aan Miriam 3.0

In dit deel presenteren wij de statistische gegevens over het profiel van de deelnemende vrouwen op basis van informatie uit het meetinstrument. De casemanagers namen de enquête af tijdens één of meerdere interviewsessies. Hierbij zorgden zij voor een goed evenwicht tussen maatschappelijk werk en coaching. Voor de betrouwbaarheid van de antwoorden is een klimaat van vertrouwen nodig tussen de respondenten (de vrouwen die begeleiding ontvangen) en de interviewers (de casemanagers).

3.1 Het aantal respondenten bij de nul- en eindmeting

De casemanagers selecteerden dertien tot zestien alleenstaande moeders. Voor de alleenstaande moeders die voor het eerst in contact kwamen met het Miriam-project, verkregen we 76 geldige antwoorden bij de nulmeting.

¹ <https://www.mi-is.be/nl/miriam>

Tabel 1: Intakegesprekken en antwoorden op onlinevragenlijsten als onderdeel van het meetinstrument van het Miriam-project - gegevens 2020-21²

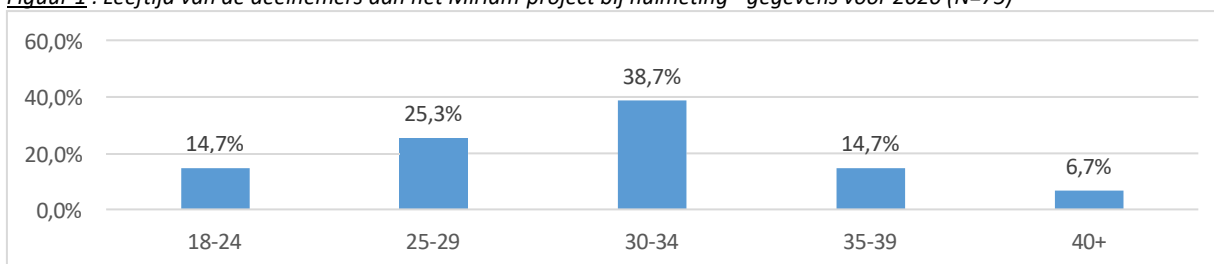
	Nulmeting (start van het project)	Meting aan het einde van het project	Totaal aantal geldige metingen
Anderlecht	12	9	21
La Louvière	15	17	32
Mechelen	11	12	23
Schaarbeek	13	14	27
Seraing	14	13	27
Sint-Niklaas	11	0	11
Totaal	76	65	141

De ontbrekende metingen hebben betrekking op de eerste intakegesprekken, die niet tot een deelname aan het project leidden. De meting aan het einde van het project betreft 65 antwoorden. Uit de vragenlijst blijkt dat vier personen zijn verhuisd, zes een baan vonden op grond van art. 60, en één een IFAPME-opleiding volgde. Voor de anderen wijzen de casemanagers op een gebrek aan belangstelling en een wens om niet deel te nemen aan de begeleiding. Wij konden de redenen voor de 'drop-outs' of 'exits' niet uitklaren met de casemanagers. Tegelijkertijd waren er aan het einde van het project soms meer reacties dan het oorspronkelijke aantal deelnemers. Door gebrek aan overleg met de actoren in het werkveld bij een kwalitatieve aanpak, is er niet meer informatie over dit onderwerp te verkrijgen.

3.2 Leeftijd van de deelnemers (op basis van de nulmeting)

Bijna 39% van de vrouwelijke deelnemers is jonger dan 29 jaar. Een vijfde van de vrouwen is ouder dan 35 jaar. In vergelijking met Miriam 2.0 zijn de deelnemers iets ouder.

Figuur 1: Leeftijd van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting - gegevens voor 2020 (N=75)

Onderstaande tabel (Tabel 2) toont de leeftijdsverdeling van de alleenstaande moeders die deelnemen aan Miriam 3.0.

² Het Sint-Niklaasproject werd omwille van de gezondheids crisis niet uitgebreid. De gegevens aan het einde van het project werden niet ingevuld. Bij de projecten in La Louvière en Schaarbeek werden een of twee bijkomende slotmetingen ingevuld. Een daarvan betreft een persoon die zich in de loop van het project aansloot.

Tabel 2 : Leeftijd van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad - gegevens voor 2020 (N=75)

	ANDERLECHT	LA LOUVIÈRE	MECHELEN	SCHAARBEEK	SERAING	SINT-NIKLAAS	TOT
18-24	4	3	0	0	2	2	11
25-29	3	6	2	3	1	4	19
30-34	2	5	4	10	4	4	29
35-39	2	1	4	0	4	0	11
40+	0	0	1	0	3	1	5
TOTAAL	11	15	11	13	14	11	75

Uit deze gegevens blijkt dat de leeftijden van de begunstigde alleenstaande moeders in de meeste OCMW's een grotere heterogeniteit vertonen. Enige uitzondering: de meeste deelnemers aan het Scharbeekproject zijn tussen 30 en 34 jaar oud.

3.3 Aantal en leeftijd van de kinderen van de deelnemers

De volgende tabel (tabel 3) geeft een overzicht van het aantal kinderen van de vrouwen die aan het Miriam 3.0 project deelnemen.

Tabel 3: Aantal kinderen van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad - gegevens voor 2020 (N=75)

	ANDERLECHT	LA LOUVIÈRE	MECHELEN	SCHAARBEEK	SERAING	SINT-NIKLAAS	AANTAL KINDEREN	%
1	4	4	1	3	4	2	18	24,0%
2	5	2	5	4	2	5	23	30,7%
3	2		1	4	4	1	12	16,0%
4		6	2	2	2	3	15	20,0%
5		2	1		1		4	5,3%
6		1	1		1		3	4,0%
	11	15	11	13	14	11	75	100,0%

Een kwart van de moeders heeft slechts één kind. Bijna de helft van de deelnemers heeft twee of drie kinderen (46,7%). Een vijfde van de deelnemers heeft vier kinderen. Het is eerder uitzonderlijk dat deelnemers vijf of meer kinderen hebben.

Wat de leeftijd van de kinderen betreft, blijkt uit onderstaande tabel (tabel 4) dat iets minder dan een vijfde van de kinderen tussen nul en twee jaar oud is. 29,4% van de kinderen is tussen drie en vijf jaar oud.

Tabel 4: Leeftijd van kinderen van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad - gegevens voor 2020

LEEFTIJD VAN DE KINDEREN	ANDERLECHT	LA LOUVIÈRE	MECHELEN	SCHAARBEEK	SERAING	SINT-NIKLAAS	TOTAAL	%
0-2	9	10	4	1	7	5	36	18,6%
3-5	5	15	7	10	10	10	57	29,4%
6-12	4	16	17	15	16	10	78	40,2%
12-15		5	3	2	1	2	13	6,7%
15-18		2	2	2	4		10	5,2%
TOTAAL	18	48	33	30	38	27	194	100,0%

Kinderen van 6 tot 12 jaar vormen de grootste categorie door (40,2%). Kinderen ouder dan 12 jaar vertegenwoordigen 11,9% van het totaal.

3.4 Het land van herkomst van de deelnemers

Onderstaande tabel (tabel 5) geeft informatie over het land van herkomst van de begunstigen van de Miriam-begeleiding. Daaruit blijkt dat iets minder dan de helft van de deelnemers in België geboren is, terwijl twee derde in een niet-Europees land geboren is.

Tabel 5: Geboorteland van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad stad - gegevens voor 2020 (n=76)

Geboorteland	Ander- lecht	La Louvière	Mechelen	Schaar- beek	Seraing	Sint- Niklaas	Totaal	%
BE	4	11	3	2	9	5	34	44,7%
EU	1	0	0	0	0	0	1	1,3%
Noord-Afrika en Arabische landen	2	1	7	1	1	4	16	21,1%
Overige Afrika	5	2	1	10	4	0	22	28,9%
Rest van de wereld	1	0	0	0	0	2	3	3,9%
TOTAAL	13	14	11	13	14	11	76	100,0%

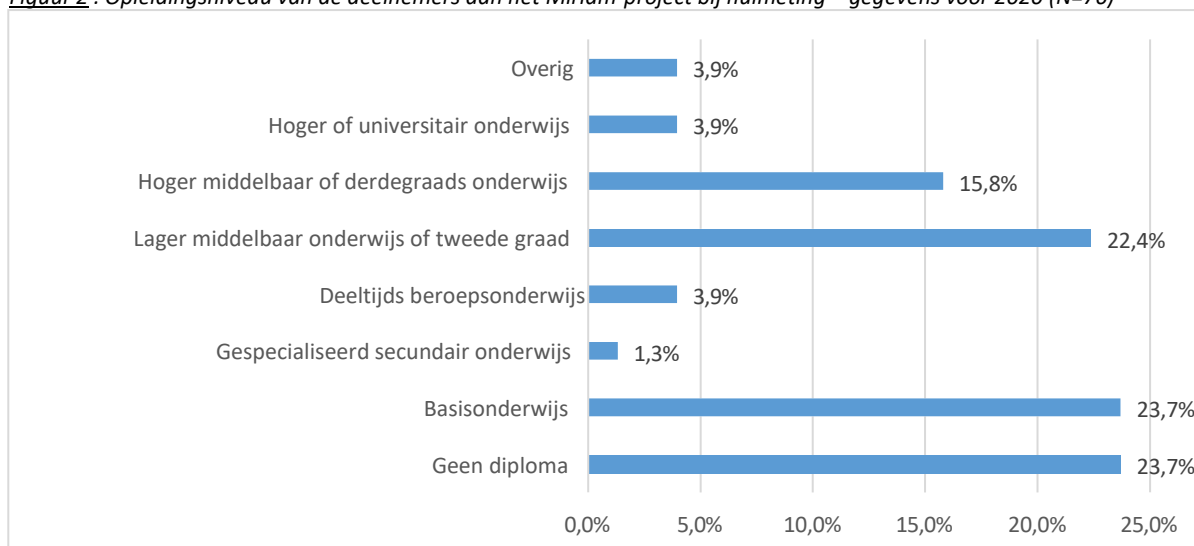
1 op de 5 deelnemers is geboren in de Maghreb- en andere Arabische landen.

28,9% is geboren in Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara. De 3,9% van de andere landen groepeerden we in 'rest van de wereld'³. De plaatselijke verschillen geven een beeld van de kenmerkende migratiebewegingen voor de verschillende gebieden, en verschaffen ons indirect informatie over het selectieproces van de deelnemers aan de projecten.

3.5 Opleidingsniveau en erkenning van diploma's

Op het eerste gezicht zien we een grote verscheidenheid aan behaalde diploma's door de deelnemers aan het Miriam 3.0-project.

Figuur 2: Opleidingsniveau van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens voor 2020 (N=76)

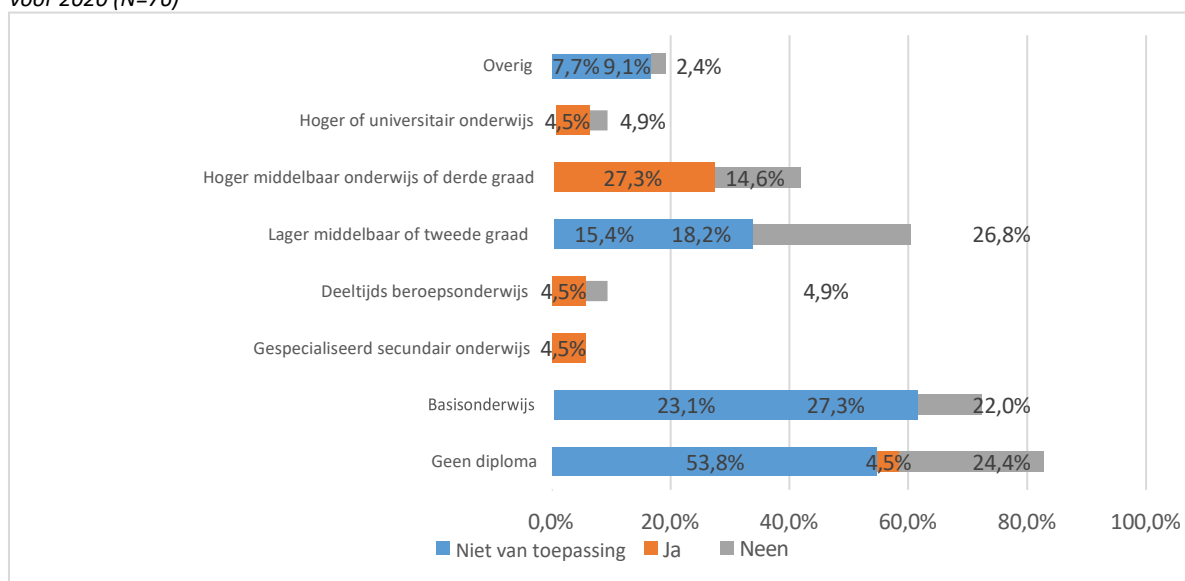

³ In detail geeft dit: 1 Joegoslavië; 1 Moldavië; 1 Albanië.

Bijna de helft van de vrouwen behaalde geen diploma of enkel een diploma lager onderwijs. 22,4% heeft een diploma lager middelbaar onderwijs en 22,1% hoger middelbaar onderwijs. Slechts 3,9% van de moeders heeft een universitair of hogeschooldiploma.

In de onderstaande figuur kruisten we het opleidingsniveau met de erkenning (of niet) van het diploma in België. De grijze balken tonen het aandeel van de diploma's die (nog) niet in België worden erkend. Deze verhouding is nog belangrijker voor vrouwen met een hoger diploma. De helft van de diploma's van het hoger onderwijs en een derde van de diploma's van het hoger middelbaar onderwijs worden niet erkend door het gastland.

Figuur 3 : Opleidingsniveau en erkenning van kwalificaties van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting - gegevens voor 2020 (N=76)

De verdeling van het opleidingsniveau van de deelnemers per project (en dus per stad) blijkt uiteen te lopen (tabel 6).

Tabel 6 : Opleidingsniveau van de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting per stad - gegevens voor 2020 (N=76)

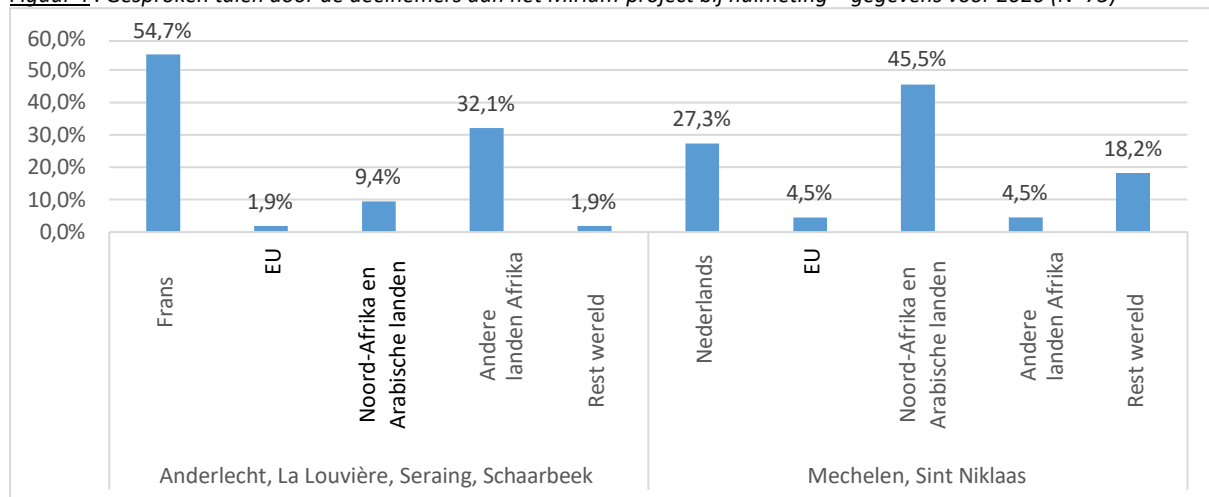
	Anderlecht	La Louvière	Mechele n	Schaar- beek	Seraing	Sint- Niklaas	Totaal
Geen diploma	5	2	2	5	0	4	18
Basisonderwijs	2	6	1	5	4	0	18
Gespecialiseerd secundair Onderwijs	0	0	0	1	0	0	1
Deeltijds beroeps- onderwijs	0	2	0	0	1	0	3
Hoger middelbaar Onderwijs of derde graad	0	4	5	2	4	2	17
Lager middelbaar onderwijs of tweede graad	3	1	3	0	3	2	12
Hoger of universitair onderwijs	0	0	0	0	2	1	3
Overig	2	0	0	0	0	2	3
	12	15	11	13	14	11	76

Het is opmerkelijk dat er enkel de bij projecten in Seraing en Sint-Niklaas, vrouwen met een hogere opleiding deelnemen. In het Miriam-project is nog steeds een aanzienlijk aandeel van de deelnemers, ondanks een grote diversiteit aan kwalificatieniveaus, weinig of niet opgeleid.

3.6 Door de deelnemers gesproken talen

De volgende tabel toont de talen die door de alleenstaande moeders worden gesproken. De antwoorden zijn gegroepeerd per geografisch gebied en laten de grote verscheidenheid aan de moedertalen zien van de deelnemers aan het Miriam 3.0-project.

Figuur 4 : Gesproken talen door de deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting – gegevens voor 2020 (N=75)

27,1% van de deelnemers in het noorden van het land heeft Nederlands als eerste taal. In de projecten in Anderlecht, La Louvière, Seraing en Schaarbeek is voor 54,7% Frans de eerste taal het en voor 32,1% een van de talen van subsaharaans Afrika. Tussen de 9,4% (Anderlecht, La Louvière, Seraing en Schaarbeek) en 45,5% (Mechelen en Sint-Niklaas) van de deelnemers spreken de talen van de Noord-Afrikaanse landen (hoofdzakelijk Arabisch, maar ook Berbers). De overige percentages zijn verspreid over een vijftiental andere talen, wat wijst op talrijke herkomstlanden. Deze vaststellingen laten ons nadenken over de mogelijke impact van de Miriam-steun op het aanleren van de taal van het gastland, wanneer de moeders niet in België geboren zijn en niet ten minste één van de landstalen beheersen.

3.7 Voogdij over de kinderen en de plaats van de vader

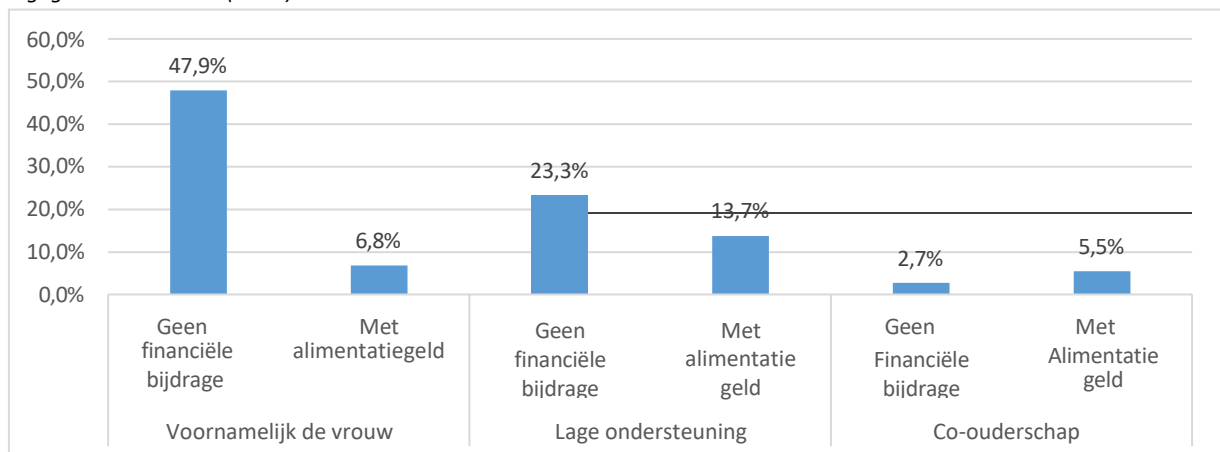
Het meetinstrument omvat een veld waarin casemanagers de relatie met de vader en zijn betrokkenheid bij de zorg voor het kind en de betaling (of niet) van alimentatie kunnen invullen. We groepeerden de antwoorden op basis van de betrokkenheid van de vader⁴ en op basis van de betaling van alimentatie. Opmerking: in de meeste situaties waarin alimentatie wordt betaald, ligt het onderhoudsgeld veel lager dan wat instanties zoals de Ligue des Familles⁵ en de Gezinsbond⁶ aanbevelen. Vaak zijn de betalingen onregelmatig.

⁴ We selecteerden drie opties: afwezigheid, ziet het kind enkel soms in het weekend, en de instelling van een min of meer nageleefde gedeelde voogdij (zonder noodzakelijkerwijs van het 50/50-type te zijn).

⁵ <https://www.laligue.be/association/services/contriweb>

⁶ <https://www.gezinsbond.be/Gezinspolitiek/onderhoudsgeldcalculator/Paginas/Meer%20info.aspx>

Figuur 5 : Regelingen voor de zorg van de kinderen en betaling van alimentatie van deelnemers aan het Miriam-project bij nulmeting - gegevens voor 2020 (N=75)

Bijna de helft van de vrouwen zorgt in wezen alleen voor hun kind(eren) en ontvangt geen steun van de vader. De andere helft krijgt enige steun bij de verzorging van het kind op een willekeurige, soms onvoorspelbare manier. Zoals gezegd ligt de betaling van kinderalimentatie onder het aanbevolen niveau. Bovendien gebeurt ze onregelmatig en is ze afhankelijk van verschillende factoren die de 'vaders' zelf beoordelen. Wanneer we deze observaties vergelijken met de resultaten van andere onderzoeken naar alleenstaand ouderschap (Wagener, 2013), blijkt dat de alleenstaande moeders in het Miriam 3.0 project zich in bijzonder precare situaties bevinden, waarbij ze relatief weinig of geen hulp krijgen van de vader van de kinderen.

4 De impact van Miriam 3.0 op de deelnemers

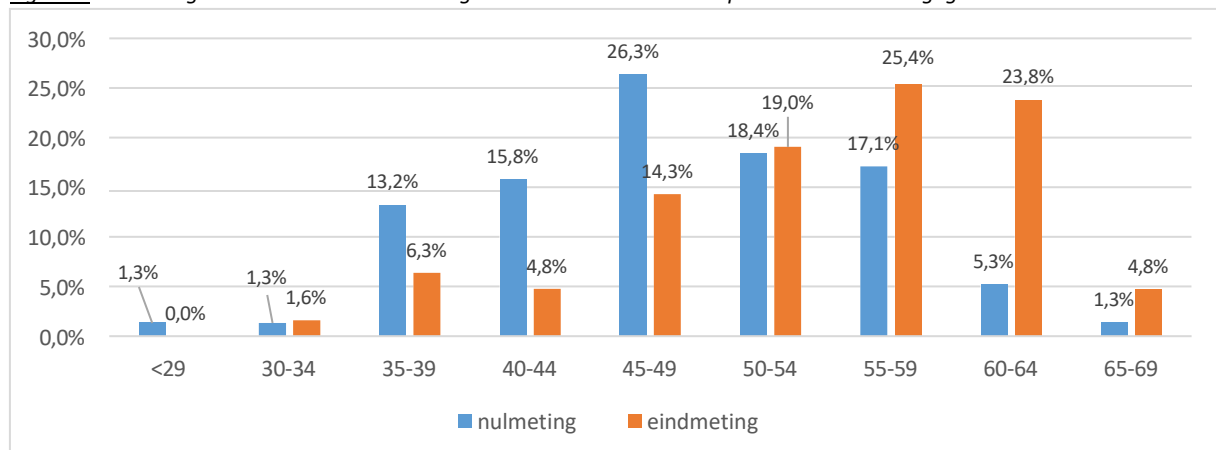
Om de impact op de deelnemers van Miriam 3.0, aansluitend op het eerste en tweede deel, te evalueren, gebruikten we opnieuw het meetinstrument van het onderzoeksteam van de Karel de Grote Hogeschool. Ter herinnering, en zoals uitgelegd in het methodologische hoofdstuk, is dit instrument gebaseerd op een zelfbeoordeling van de begeleide vrouwen aan het begin (nulmeting) en aan het eind van het project (eindmeting). Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt om de veranderingen in het empowerment van de deelnemers (de resultaten worden gepresenteerd in punt 4.1) en in hun tevredenheid met verschillende domeinen in hun leven (de resultaten worden gepresenteerd in punt 4.2) te belichten.

4.1 Hoe evolueerde het empowerment van de Miriam 3.0-deelnemers?

Het empowerment werd gemeten aan de hand van 'interne' en 'externe' indicatoren. De vrouwen kenden een score toe op een schaal van 0 tot 5. In de volgende figuur (figuur 6) zien we dat het totaal (d.w.z. de som van alle individuele scores) gemiddeld is gestegen⁷. De figuur toont een meer positieve spreiding.

Significantiemetingen volgens gepaarde steekproeven en T-toetsen (nul- en eindmeting; zie bijlage) van elke indicator en van de algemene indicator, tonen aan dat de veranderingen tussen de gemiddelden significant zijn op het 99%-betrouwbaarheidsniveau voor de meeste indicatoren, behalve voor enkele ("Ik kan steeds vrij mijn gedacht zeggen tegen mijn hulpverlener", "Mijn hulpverlener en ik werken goed samen", "De OCMW hulp(verlening) sluit goed aan bij mijn noden") die niet significant zijn. In het algemeen wordt dus voor de meeste indicatoren een gemiddelde verbetering van het empowerment van de Miriam 3.0-deelnemers vastgesteld.

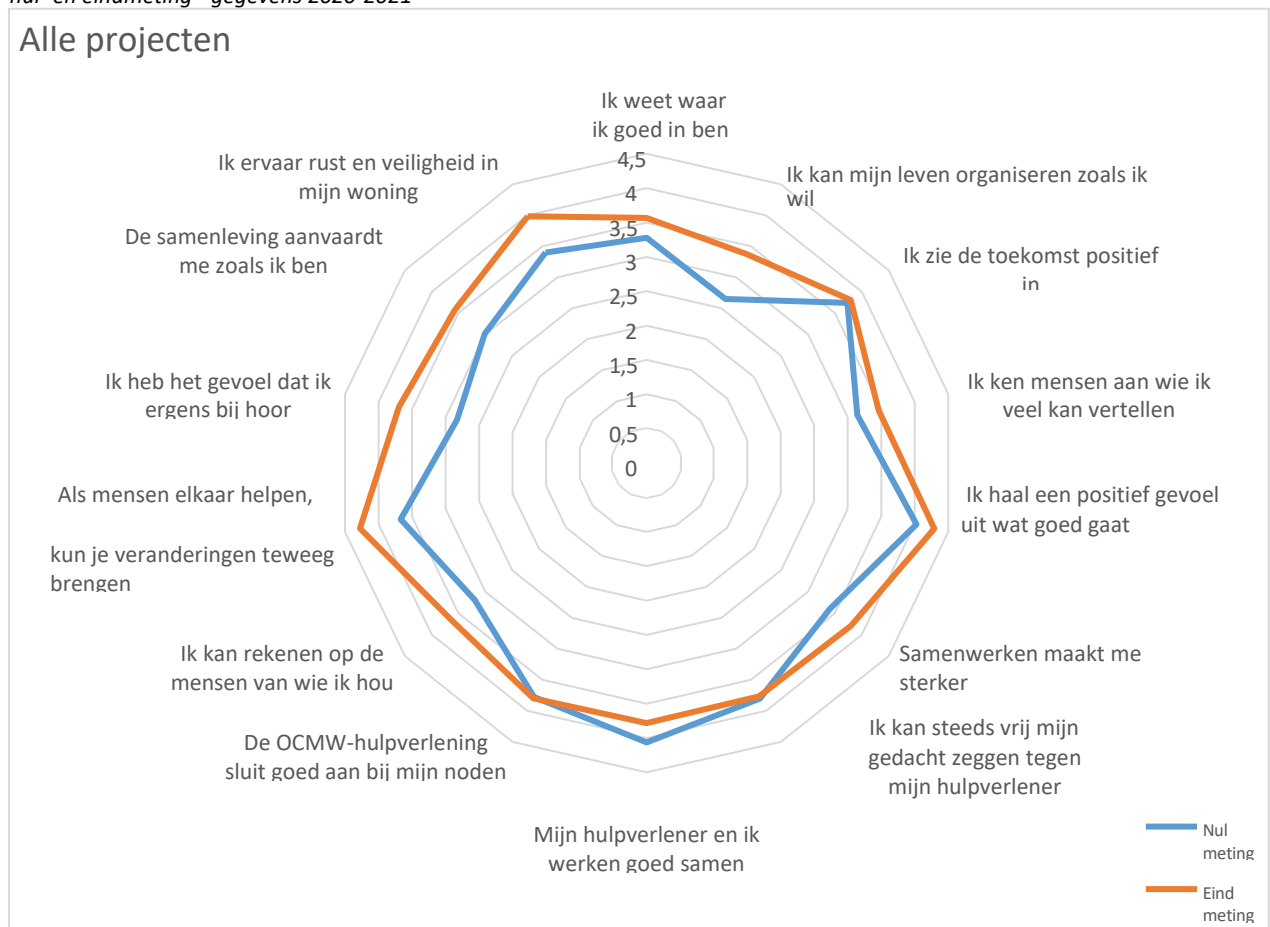
Figuur 6: Verdeling van de totaalscores verkregen aan de hand van de empowermentmeter – gegevens 2020-2021

Voor een beter begrip van de bovenstaande grafiek (figuur 6) geven we het voorbeeld dat 4,8% van de respondenten bij de eindmeting een empowerment-score tussen 65 en 69 heeft (wat betekent dat 4,8% van hen het 'zeer eens' is met bijna alle indicatoren die wijzen op een optimaal empowerment). Globaal gezien blijkt dat de eindmeting in de oranje kolom hoger is voor de hoogste empowermentsscores, wat betekent dat het empowerment van de deelnemers aanzienlijk toeneemt na de Miriam-begeleiding.

⁷ We merken ook op dat een 'ideale' score op de globale indicator 70 zou zijn (bijvoorbeeld een vrouw die op 14 indicatoren heeft geantwoord met niveau 5: 'helemaal mee eens'). Deze score komt dus overeen met een optimaal empowerment.

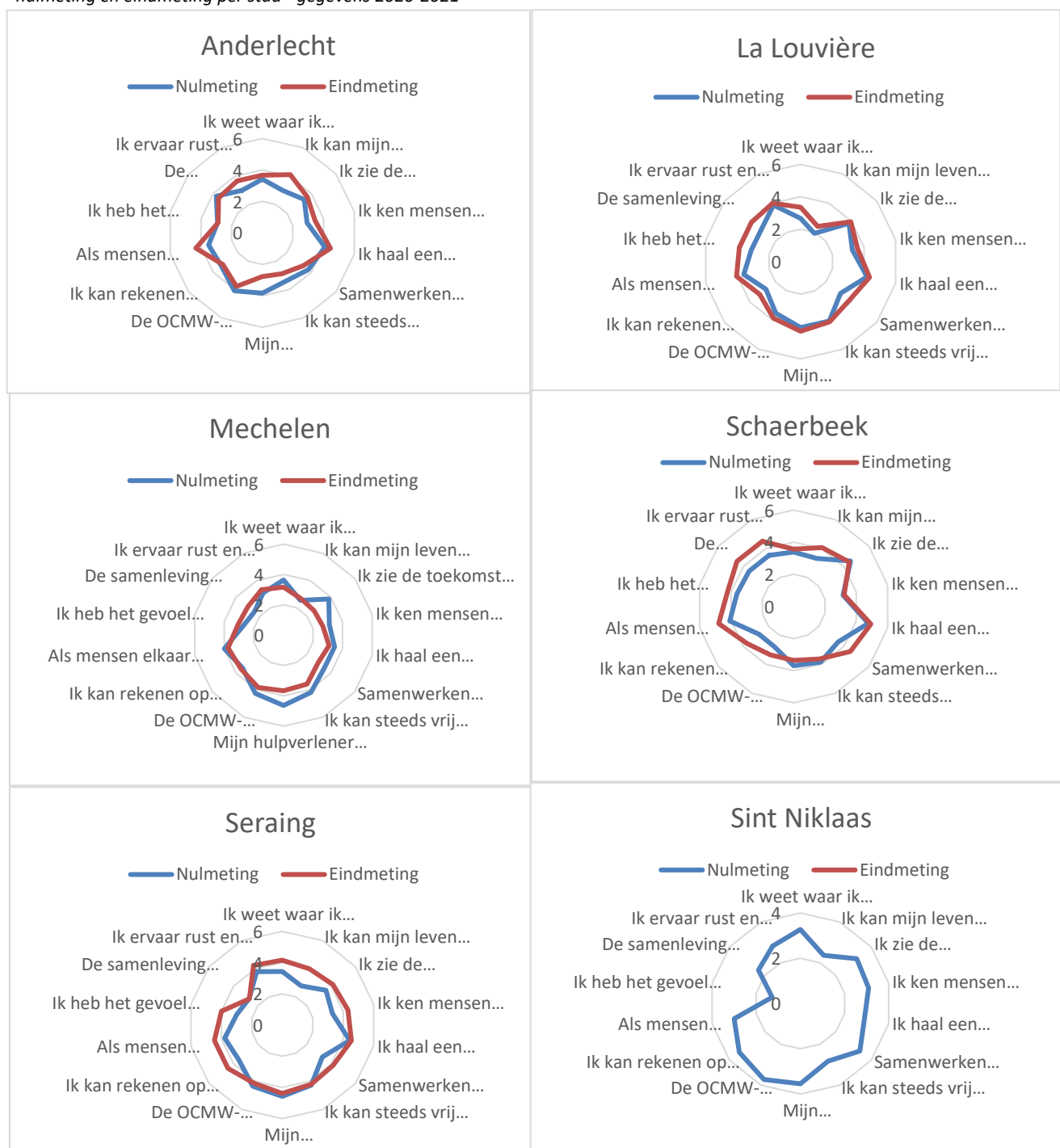
Figuur 7 : Verdeling van de gemiddelden per indicator verkregen via de empowermentmeter van het Miriam-project bij nul- en eindmeting - gegevens 2020-2021

In het algemeen laat de radar van de gemiddelden (figuur 7) voor de meeste empowerment-indicatoren een toenemende tevredenheid zien van de begeleide vrouwen. Bij de evolutie wat betreft de relatie met de maatschappelijk werker en het OCMW zien we het tegenovergestelde. Gezien het gebrek aan kwalitatieve gegevens is het moeilijk om hier dieper op in te gaan. Toch kan men zich voorstellen dat de gezondheidscontext een rol speelde bij deze score, gezien de aanpassingen van de werkmethoden (veralgemening van de methoden voor communicatie op afstand) die het gevolg zijn van de sociale afstandsmaatregelen. Niettemin schatten de deelnemers hun ‘interne’ en ‘externe’ empowerment positiever in.

De volgende figuren (figuur 8) tonen de verdeling van de gemiddelden voor elk van de indicatoren van de empowermentmeter voor elk van de projecten. Zo verkrijgen we meer specifieke gegevens per OCMW.

Figuren 8 : Verdeling van gemiddelden per indicator verkregen via de empowermentmeter van het Miriam-project in nulmeting en eindmeting per stad - gegevens 2020-2021⁸

Het is vrij moeilijk om de fluctuaties in de gegevens in deze radargrafieken juist te interpreteren, zelfs als de significantietest over het geheel genomen positief is. Afgezien van het feit dat de steekproeven beperkt zijn en de significantie van de resultaten daarom zeer relatief, werd het aangewende meetinstrument in vraag gesteld.

In de focusgroep van het Miriam 2.0-project meldden de casemanagers dat het voor de deelnemers vrij moeilijk was om hun empowerment en tevredenheid op bepaalde gebieden van hun leven zelf in

⁸ Het Sint-Niklaasproject koos niet voor de voorgestelde projectuitbreiding omwille van de gezondheids crisis. De laatste gegevens van het project werden niet voltooid.

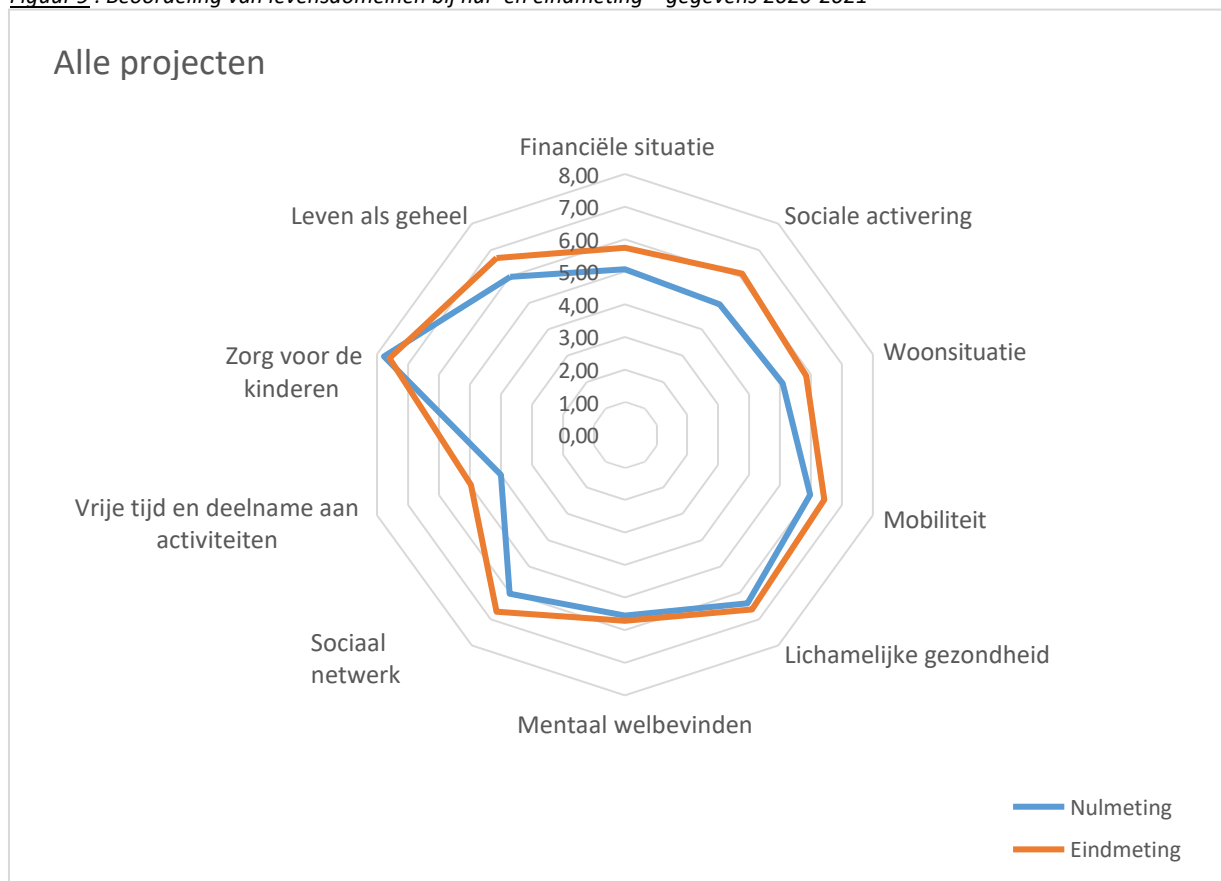
te schatten. Verscheidene casemanagers stelden dat de deelnemers door de begeleiding meer vertrouwen verkregen in de hulpverlening, maar ook meer zelfvertrouwen, wat leidde tot een kritischere beoordeling van sommige van de voorgestelde indicatoren. Zo kan een lagere score worden toegeschreven aan het tekortschieten van de ondersteuning, maar ook aan de ontwikkeling van de kritische geest van de respondent - wat een essentieel deel uitmaakt van empowerment - of aan het ontstaan van een vertrouwensrelatie met de casemanager, die een vrijere uiting van de gevoelens mogelijk maakt. Bijgevolg kan de analyse van numerieke gegevens soms risico's inhouden. Ook mag niet uit het oog worden verloren dat het Frans of het Nederlands niet de moedertaal is van veel deelnemers. Daarom meldden de casemanagers van het Miriam 2.0-project allemaal dat ze moesten vertalen of zelfs interpreteren wat een indicator betekende, om het begrijpelijker te maken voor het doelpubliek. Het zou interessant zijn de casemanagers van Miriam 3.0 hiernaar te vragen, om na te gaan of een verdere aanpassing van het meetinstrument nodig is.

4.2 Hoe evolueerde de situatie van de Miriam 3.0-deelnemers?

Hier willen we de impact van de deelname aan Miriam 3.0 analyseren aan de hand van het meetinstrument, dat de evolutie van het tevredenheidsniveau van de begeleide vrouwen op verschillende gebieden kwantificeert en objectiviert (financiële situatie, sociale activering, huisvesting, mobiliteit, lichamelijke gezondheid, psychologisch welzijn, sociaal netwerk, deelname aan vrijetijdsactiviteiten, kinderopvang, het leven in zijn geheel).

De volgende tabel geeft een indicatie van de gemiddelde beoordeling door de deelnemers aan het Miriam 3.0-project van hun specifieke situatie op verschillende levensdomeinen. De vrouwen kenden een score toe op een schaal van 0 tot 10 (een score van 10 is het meest tevreden). Uit de resultaten blijkt een verbetering van de gemiddelde scores, die de deelnemers toekennen aan de verschillende levensdomeinen. De gedetailleerde resultaten van de gepaarde-T-test voor de gepaarde steekproeven zijn te vinden in bijlage. Op dit punt kunnen we zeggen dat we de hypothese kunnen bevestigen, dat de verschillen tussen de gemiddelden per levensdomein aan het begin en aan het einde van het project statistisch significant zijn voor de meeste van deze domeinen (met uitzondering van lichamelijke gezondheid, psychologisch welzijn en zorg voor de kinderen). Dit betekent dat er een aanzienlijke positieve verandering is in de manier waarop de deelnemers hun situatie op de meeste levensdomeinen beoordelen.

Figuur 9 : Beoordeling van levensdomeinen bij nul- en eindmeting – gegevens 2020-2021

Het is moeilijk om deze stijgingen te interpreteren in termen van wat zij in de praktijk betekenen voor de deelnemende moeders. In het algemeen stellen we vast dat de deelnemers aan het einde van de Miriam-begeleiding verklaren dat zij meer tevreden zijn met hun situatie op alle levensterreinen, met uitzondering van de zorg voor de kinderen (die min of meer dezelfde blijft).

Als we kijken naar de resultaten per stad, blijkt uit de vergelijking van de radars dat er in de verschillende gebieden zeer verschillende vormen en ontwikkelingen zijn (zie figuur 10, hieronder).

Figuur 10 : Beoordeling van levensdomeinen bij nul- en eindmeting per stad – gegevens 2020-2021⁹

⁹ Het Sint-Niklaasproject koos niet voor de voorgestelde projectuitbreiding omwille van de gezondheids crisis. De laatste gegevens van het project werden niet voltooid.

Enkele opvallende aspecten: al voor de aanvang van het project gaven de deelnemers een hoge score aan de 'zorg voor hun kind(eren)'. Uit de eindmeting blijkt een zekere constantheid op dit gebied. Ook zijn de waargenomen veranderingen in alle steden vrij gering. Het effect van de begeleiding lijkt dus op dit specifieke gebied onbeduidend. Anderzijds blijkt dat de deelnemers in verschillende projecten meer tevreden zijn over de 'sociale activering' aan het einde van het experiment, wat erop wijst dat de Miriam 3.0-begeleiding op dit niveau effect heeft.

Over het algemeen is het moeilijk te begrijpen waarom bij sommige projecten meer verbetering wordt geconstateerd dan bij andere. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen de steden. Bij gebrek aan een diepgaander kwalitatief onderzoek, kunnen wij deze resultaten niet in perspectief plaatsen ten opzichte van de specifieke kenmerken van de projecten en de feedback van de actoren op het terrein. We beschikken bijvoorbeeld niet over voldoende informatie om de gemengde scores in het Mechelse project te verklaren, noch op het vlak van empowerment, noch op het vlak van tevredenheid met de verschillende levensdomeinen.

Ten slotte is het onmogelijk te zeggen of de stijging of daling van de toegekende scores aan de verschillende indicatoren, toe te schrijven is aan de inhoud van de Miriam-ondersteuning, aan een onverwachte verandering in de levensomstandigheden van de deelnemers of aan de verschillende lockdown-perioden in verband met de gezondheids crisis. Deze verschillende dimensies werkten wellicht op elkaar in, wat wijst op het belang van een analyse op verschillende niveaus (op het niveau van de subjectiviteit van de actoren, de invloed van de organisatorische context en de invloed van de maatschappelijke context, ongeacht of die cyclisch of structureel is).

4.3 Conclusie

Om de effecten van Miriam 3.0 op de deelnemende vrouwen vast te stellen, en in overeenstemming te brengen met eerdere evaluaties, gebruikten we statistische gegevens van het meetinstrument, ontwikkeld door de Karel de Grote Hogeschool. Wij konden de gegevens niet aanvullen met kwalitatief materiaal, zoals in het Miriam 2.0-project. Het was dus niet mogelijk een gedetailleerde analyse te maken van de verkregen scores, door ze te linken aan de uitvoeringscontext van de verschillende projecten. Onze conclusie blijft daarom beperkt tot de strikt cijfermatige aspecten van het meetinstrument.

Nulmeting / eindmeting. 76 geldige antwoorden van alleenstaande moeders in het Miriam 3.0-project verkregen bij de nulmeting. 65 geldige antwoorden verkregen bij de eindmeting.

Leeftijd van de deelnemers. Bijna een kwart van de deelnemers is jonger dan 29 jaar. Een vijfde van de vrouwen is ouder dan 35 jaar. In vergelijking met de Miriam 2.0-editie zien we dat de deelnemers iets ouder zijn. De leeftijdsverdeling van de vrouwen is nogal uiteenlopend, behalve in Schaarbeek, waar de meerderheid van de vrouwen tussen 30 en 34 jaar oud is.

De kinderen. Een kwart van de moeders heeft maar één kind. 46,7% van de vrouwen heeft twee of drie kinderen. Een vijfde van de vrouwen heeft 4 kinderen. Het is eerder uitzonderlijk dat de deelneemsters 5 of meer kinderen hebben. Wat de leeftijd van de kinderen betreft, is ongeveer de helft van de kinderen jonger dan zes jaar.

Geografische herkomst. Bijna de helft van de deelnemers is in België geboren (44,7%). De Noord-Afrikaanse en/of Arabische landen zijn goed voor een vijfde van de vrouwen en de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara voor 28,9%. De plaatselijke verschillen geven een beeld van de migratie in de verschillende steden.

Opleidingsniveau. 46,7% van de vrouwen heeft geen diploma of een lagere-schooldiploma. 15,8% heeft een diploma hoger middelbaar onderwijs. Slechts 3,9% van de moeders heeft een diploma van een hogeschool of universiteit behaald. Sommige vrouwen hebben diploma's die in België niet worden erkend (vooral zij met de hoogste diploma's).

Gesproken taal/talen. 27,3% van de deelnemers aan de Vlaamse projecten heeft Nederlands als eerste taal. In de projecten in Anderlecht, La Louvière, Schaarbeek en Seraing vinden we 54,7% mensen van wie de eerste taal het Frans is. De Noord-Afrikaanse talen (hoofdzakelijk Arabisch) vertegenwoordigen tussen 9,4% (Anderlecht, La Louvière, Schaarbeek en Seraing) en 45,5% (Mechelen en Sint-Niklaas) van de deelnemers. De talen van de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara zijn goed voor 4,5% van de deelnemers in het noorden van België en 32,1% in het zuiden.

Steun van de voormalige partner. Bijna de helft van de vrouwen zorgt alleen voor het kind/de kinderen en ontvangt geen steun van de vader van de kinderen. De andere helft van de vrouwen ontvangt enige willekeurige, soms onvoorspelbare, steun voor de zorg van het kind. Op enkele uitzonderingen na blijken de alleenstaande moeders in het Miriam 3.0-project zich in bijzonder precaire situaties te bevinden, waarin zij relatief weinig of geen steun ontvangen van de vader van de kinderen.

Het instrument dat de impact van Miriam meet, is gebaseerd op een vergelijking tussen een nulmeting aan het begin en een eindmeting aan het eind van het project. Het vertoont **op de meeste gebieden een gemiddelde verbetering van empowerment bij de deelnemers van het Miriam-project**. Wanneer de resultaten per project worden bekeken, zijn er verschillen tussen de OCMW's.

Wat de tevredenheid van de deelnemers over hun situatie op verschillende levensgebieden betreft (gezondheid, kinderopvang, mobiliteit, huisvesting, financiële situatie, vrije tijd, enz.) zien we dat **de meeste scores op deze gebieden gestegen zijn.**

Al deze gegevens blijven vrij moeilijk te interpreteren. Enerzijds konden wij de cijfermatige analyse niet aanvullen met een meer diepgaande kwalitatieve benadering in samenwerking met de casemanagers, de projectleiders en/of de deelnemers. Anderzijds werd de uitvoeringscontext gekenmerkt door een ongekende gezondheids- en sociale crisis, die ongetwijfeld aanzienlijke gevolgen had voor zowel het verloop van de projecten als het dagelijkse leven van de gesteunde vrouwen.

Bibliografie

- BACQUÉ M.-H., BIEWENER C. (2013), *L'Empowerment, une pratique émancipatrice ?*, Paris, La Découverte, coll. Poche, 175 p.
- CANTILLON B. & G. VERBIST, (2003), *Profil socio-économique des familles monoparentales en Belgique*. Rapport de recherche à la demande de la Plate-forme pour les Familles monoparentales soutenu par la Fondation Roi Baudouin, Centrum voor Sociaal Beleid – Universiteit Antwerpen.
- CASMAN M.-T., NIBONA M., PEEMANS-POULLET H., (2006), *Femmes monoparentales en Belgique. Conditions d'existence, précarisation, santé*. Bruxelles, coll. Pensées féministes, éd. Université des Femmes, 2006.
- DE POURCQ, L., & VANDEVOORT, L. (2017). *Empowerment van alleenstaande moeders in het OCMW. Eindrapport december 2017*. Antwerpen: Karel de Grote Hogeschool. Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk.
- DEPAUW, J. & DRIESENS, K. (2016a). *Krachtenbiedend werker-empowerment. Constructie en validatie van een werker-empowermentmeetmaat en een kader voor organisatorisch empowerment*. Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt.
- DEPAUW, J. & DRIESENS, K. (2016b). Taking the Measure of Social Work: A participatory approach to measuring and monitoring psychological empowerment. *European Journal of Social Work*, 20(4), 522-535.
- FRANSSSEN & DRIESENS (2016). *Le Projet Individualisé d'Intégration Sociale. Recherche évaluative et prospective au sein des CPAS belges*. Recherche commanditée par le SPP Intégration sociale, Cahier spécial des charges MIIS 2015-05.
- LEMAIGRE T. & WAGENER M. (2013), *Monoparentalités à Bruxelles. État des lieux et perspectives*, Bruxelles, Actiris [En ligne]
- PARAZELLI, M. & BOURBONNAIS M. (2017). « L'empowerment en travail social. Perspectives, enseignements et limites », Sciences et Actions Sociales [en ligne] n°6, juillet 2017. [Consulté en avril 2020] <http://www.sas-revue.org/images/pdf/n6d6/Lempowerment-en-travail-social...pdf>
- SIMON B.L. (1994), *The Empowerment Tradition in American Social Work. A History*, Columbia University Press, New York.
- STEENSSENS, K. & VAN REGENMORTEL, T. (2013). *Grondslagen en uitdagingen voor het meten van empowerment [Principles and challenges in the measurement of empowerment]* (Vol. VLAS-Studies 6). Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt.
- VAN REGENMORTEL T., (2002) *Empowerment en Maatzorg – Een krachtgericht psychologische kijk op armoede*, Uitgeverij Acco, Leuven, 211 p.
- VAN REGENMORTEL, T. (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 18(4), 22-42.
- VAN REGENMORTEL, T., STEENSSENS, K., DRIESENS, K., & DEPAUW, J. (2016). *Beleids- en onderzoeksaanbevelingen Empowerment en Participatie*. Anvers : Vlaams Armoedesteunpunt.
- WAGENER M. & BONNETIER C., (2019), *Miriam project – empowering single-parent women, Peer Country Comments Paper - Belgium*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (Mutual Learning Program) ; Peer Review on “Comprehensive Follow-up of Low-income Families” Oslo, (Norway), 28-29 November 2019.
- WAGENER M. & BONNETIER C., (2020), *ANALYSE DES IMPACTS DE MIRIAM 2.0 AU REGARD DE SON CONTEXTE ORGANISATIONNEL ET TERRITORIAL, Retour réflexif et mise en lumière d'indicateurs clés pour améliorer l'implémentation du projet au sein des CPAS. RAPPORT D'ÉVALUATION DU PROJET MIRIAM 2.0*, SPP IS, Vrouwenraad, CIRTES- UCLouvain.

Dit evaluatierapport is een voortzetting van deze verslagen en is gebaseerd op de informatie in de methodologische gids van het project die na afloop van de eerste drie jaar van het experiment is opgesteld.

- VROUWENRAAD, SPP IS & KAREL DE GROTE HOGESCHOOL (2016), *Empowerment des femmes en situation de monoparentalité au CPAS : évaluation 2016*, [En ligne] Site internet du SPP Intégration sociale. [Consulté en avril 2020] https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/miriam_-_rapport_final_2016.pdf
- VROUWENRAAD, SPP IS & KAREL DE GROTE HOGESCHOOL (2017), *Empowerment des femmes en situation de monoparentalité au CPAS : évaluation 2017*, [En ligne] Site internet du SPP Intégration sociale. [Consulté en avril 2020] https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/miriam_-_rapport_final_2017_.pdf
- VROUWENRAAD, SPP IS & KAREL DE GROTE HOGESCHOOL (2018), *Manuel méthodologique : mieux accompagner les femmes monoparentales au CPAS*, [En ligne] Site internet du SPP Intégration sociale. [Consulté en avril 2020] https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/miriam - manuel methodologique_fr.pdf

Bijlage – Significantiemetingen van het statistisch instrument¹⁰

Tabel 7 : T-test-metingen van gepaarde steekproeven (nul- en eindmeting per indicatorpaar) – levensdomeinen

Paires (mesure zéro et finale)	Différences appariées			t	ddl	Sig. (bilatéral)
	Moyenne	Ecart type	Moyenne erreur standard			
				Inférieur	Supérieur	
DOM_1 [Situation financière] - END_DOM_1	-0,81818	2,16103	0,29139	-1,40239	-0,23397	-2,808 54 0,007
DOM_2 [Activation sociale] - END_DOM_2	-1,25455	2,37439	0,32016	-1,89643	-0,61266	-3,918 54 0
DOM_3 [Logement] - END_DOM_3	-0,94545	3,15887	0,42594	-1,79942	-0,09149	-2,22 54 0,031
DOM_4 [Mobilité] - END_DOM_4	-0,65455	2,27073	0,30619	-1,26841	-0,04068	-2,138 54 0,037
DOM_5 [Santé physique] - END_DOM_5	-0,21818	2,37807	0,32066	-0,86106	0,4247	-0,68 54 0,499
DOM_6 [Bien-être psychique] - END_DOM_6	-0,43636	2,37864	0,32074	-1,0794	0,20667	-1,361 54 0,179
DOM_7 [Réseau social, connaissances] - END_DOM_7	-0,85455	3,12942	0,42197	-1,70055	-0,00854	-2,025 54 0,048
DOM_8 [Temps libre et participation aux activités de loisirs] - END_DOM_8	-1,4	2,56472	0,34583	-2,09334	-0,70666	-4,048 54 0
DOM_9 [Soin des enfants] - END_DOM_9	-0,18182	2,19504	0,29598	-0,77522	0,41158	-0,614 54 0,542
DOM_10 [Sa vie dans son ensemble] - END_DOM_10	-1,2	2,49741	0,33675	-1,87514	-0,52486	-3,563 54 0,001

¹⁰ De meting werd verricht op de 55 antwoorden waarbij een duidelijk verband kon worden gelegd tussen nulmeting en eindmeting op het niveau van de deelnemer. Vetgedrukte waarden geven variabelenparen tussen nul en eindmeting aan die niet significant zijn. Met andere woorden, wij kunnen voor deze gevallen niet zeggen dat het verschil tussen de waarden significant is. De andere paren in beide tabellen zijn significant op het 0,05-niveau.

Tabel 8 : T-test-metingen van gepaarde steekproeven (nul- en eindmeting per indicatorpaar -- Empowerment

Paires (mesure zéro et finale)	Différences appariées				t	ddl	Sig. (bilatéral)	
	Moyenne	Ecart type	Moyenne erreur standard	Intervalle de confiance de la différence à 95 %				
				Inférieur				Supérieur
EMP1 [Je connais mes points forts (qualités)] - END_EMP_1	-0,38182	1,09698	0,14792	-0,67837	-0,08526	-2,581	54	0,013
EMP2 [Ma vie est structurée] - END_EMP_2	-0,74545	1,35015	0,18205	-1,11045	-0,38046	-4,095	54	0
EMP3 [J'envisage l'avenir de façon positive] - END_EMP_3	-0,01818	1,11373	0,15018	-0,31927	0,2829	-0,121	54	0,904
EMP4 [Je peux partager mon expérience avec les autres] - END_EMP_4	-0,49091	1,46405	0,19741	-0,8867	-0,09512	-2,487	54	0,016
EMP5 [Je retire la satisfaction de ce se passe bien dans ma vie] - END_EMP_5	-0,25455	0,75076	0,10123	-0,4575	-0,05159	-2,514	54	0,015
EMP6 [Je me sens plus forte quand je collabore avec quelqu'un] - END_EMP_6	-0,41818	1,43618	0,19366	-0,80644	-0,02993	-2,159	54	0,035
EMP7 [Je peux toujours dire ce que je pense à mon assistant social sans jugement] - END_EMP_7	-0,09091	1,19059	0,16054	-0,41277	0,23095	-0,566	54	0,574
EMP8 [J'ai le sentiment d'avoir une bonne collaboration avec mon assistant social] - END_EMP_8	0,2	1,61475	0,21773	-0,23653	0,63653	0,919	54	0,362
EMP9 [L'aide du CPAS répond à mes besoins] - END_EMP_9	-0,21818	0,97546	0,13153	-0,48188	0,04552	-1,659	54	0,103
EMP10 [Les gens que j'aime me soutiennent] - END_EMP_10	-0,70909	1,51135	0,20379	-1,11767	-0,30052	-3,48	54	0,001
EMP11 [En collaborant suffisamment, les gens peuvent améliorer leurs environs (rue, quartier, voisinage)] - END_EMP_11	-0,52727	1,0157	0,13696	-0,80186	-0,25269	-3,85	54	0
EMP12 [J'éprouve un sentiment d'appartenance] - END_EMP_12	-0,56364	1,33005	0,17934	-0,9232	-0,20407	-3,143	54	0,003
EMP13 [Cette société me donne la possibilité de faire les choses à ma manière] - END_EMP_13	-0,43636	1,42418	0,19204	-0,82137	-0,05135	-2,272	54	0,027
EMP14 [Je me sens en paix et en sécurité chez moi] - END_EMP_14	-0,58182	1,52377	0,20547	-0,99375	-0,16988	-2,832	54	0,006